



# Az iráni nukleáris keretmegállapodás

N. Rózsa Erzsébet

T-2015/3.



## ***KKI-tanulmányok***

A Külügyi és Külgazdasági Intézet időszaki kiadványa

---

*Kiadó:*  
Külügyi és Külgazdasági Intézet

*Szerkesztés és tördelés:*  
Tevelyné Kulcsár Andrea

*A kiadó elérhetősége:*  
H-1016 Budapest, Bérc utca 13-15.  
Tel.: + 36 1 279-5700  
Fax: + 36 1 279-5701  
E-mail: [info@ifat.hu](mailto:info@ifat.hu)  
<http://kki.gov.hu>

© N. Rózsa Erzsébet, 2015  
© Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2015  
ISSN 2064-9460

---



*A nemzetközi napirendet 2002 óta uraló iráni atomprogram körüli vita 2015. április 2-án új szakaszba lépett. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának öt állandó tagja és Németország (P5+1 vagy E3+3) megállapodott Iránnal az ország atomprogramjának legfontosabb paramétereiről, cserébe az Iránnal szembeni nemzetközi (és egyoldalú) szankciók feloldásáért. A keretmegállapodás, melynek részleteit június 30-ig dolgozzák ki a felek, Barack Obama amerikai elnök szerint „történelmi... jó megállapodás”, Mohamed Dzsavád Zaríf iráni külügyminiszter pedig azt nyilatkozta róla, hogy „mindenki érdekeit szolgálja”.*

## AZ ELŐZMÉNYEK<sup>1</sup>

Az Amerikai Egyesült Államok és Irán vitája, sőt ellenségeskedése a 20. század utolsó és a 21. század első évtizedeinek meghatározó világpolitikai eseménysora – annak ellenére, hogy a két ország kapcsolatai viszonylag új keletűek. Nagy-Britanniának a Suez-től keletre fekvő érdekeltségeitől való visszavonulása megnyitotta az utat az amerikai érdekek előtt, aminek Irán kézenfekvő terepe volt – különös tekintettel arra, hogy a 19. századtól folyó brit–orosz hatalmi versengésben a cári Oroszország helyét a Szovjetunió vette át, így Irán a kommunizmus feltartóztatásában is kiemelkedő szerephez jutott az amerikai külpolitikai tervezésben. Az Egyesült Államok és Irán szövetsége megbonthatatlannak tűnt.

E jó kapcsolatok keretében az Egyesült Államok támogatta az iráni sah regionális hatalmi törekvéseit,<sup>2</sup> beleértve az ambiciózus nukleáris programot is, melynek ismert elemei békés (civil) célú összetevőkből álltak. 1967-ben az USA egy kis teljesítményű (5 megawatt), de magasan dúsított (93 százalékos) urán fűtőanyagú kutatóreaktort adott el Iránnak, mely azóta is a Teheráni Egyetemen működik, a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség (NAÜ) ellenőrzése alatt. (A kilencvenes évek közepén, egy amerikai globális programmal összhangban, de argentin segítséggel, a reaktort átállították a magasan dúsított helyett mindössze 20 százalékosra dúsított urán üzemanyagra. A létesítmény feladata orvosi izotópok előállítására, évente mintegy nyolcszáz ezer rákos betegnek nyújtott kezeléshez.) 1974-ben megalakult az iráni Atomenergia-ügyi Szervezet (AEOI), melynek tervei szerint az ezredfordulóig 23 atomerőmű épült volna, összesen 23.000 megawatt teljesítménnyel, és kiépítették volna a teljes üzemanyagciklust is. 1976-ban, a Siemens vezetésével, egy nemzetközi konzorcium kezdte meg az első iráni atomerőmű építését, a Perzsából partján, Búsehrben. Az akkori elképzelésekben két, egyenként 1.300 megawatt teljesítményű blokk felépítése szerepelt.

Annak ellenére, hogy a sah nukleáris programjának titokban katonai célú elemei is voltak, Irán 1968. július 1-jén (azaz már az aláírásra megnyitás napján) aláírta

1 Az előzmények egy része a szerzőnek a 2014 nyarán megjelent, „Iráni nukleáris tárgyalások – meghosszabbítva” című írásában is olvasható. Lásd: N. Rózsa, 2014.

2 Ismert, hogy Mohamed Reza Pahlavi „a térség csendőre” kívánt lenni.

az atomsorompó-szerződést,<sup>3</sup> majd 1974-ben, az abban foglaltaknak megfelelően, megkötötte a Nemzetközi Atomenergia-ügynökséggel az ún. teljes körű biztosítéki megállapodást.<sup>4</sup>

Az Amerikai Egyesült Államok és az Iráni Iszlám Köztársaság viszonya 1979-ben, az iráni iszlám forradalom győzelmét követően végletesen megromlott, és a két ország között mindennemű diplomáciai kapcsolat megszakadt. Az USA egyoldalú szankciókat léptetett életbe Iránnal szemben, melyek keretében befagyasztották az amerikai bankokban vezetett iráni számlákat és az azokon elhelyezett összegeket is. Iránból, melyet 1977 végén Jimmy Carter amerikai elnök még a térségbeli „legerősebb bástyának” nevezett, az Egyesült Államok ellensége lett, az Egyesült Államokat pedig az iráni retorika ettől kezdve a „Nagy Sátánként” aposztrofálta. A két ország viszonyát azóta is a legnagyobb bizalmatlanság és kölcsönös „vádaskodások” jellemzik, annak ellenére, hogy az elmúlt évtizedekben voltak és vannak olyan ügyek és helyzetek, amelyekben – ha nem is a nyilvánosság előtt vagy akár csak közvetve is – a két állam együttműködésre kényszerült.<sup>5</sup>

A nukleáris programot és a búsehri erőmű építését Ruhollah Khomeini ajatollah az iszlám forradalom győzelme után leállította, és azokat csak valamikor a nyolcvanas évek közepén folytatták. Az 1980–1988 között lezajlott véres iraki–iráni háború utolsó évében az épülőben lévő atomerőművet találat érte, így az építkezés ismét leállt, Irán pedig a háború hatásainak és pszichés traumájának a feldolgozására koncentrált. Közben azonban, az 1991-es (iraki–kuvaiti) öbölháborút követően, fény derült az iraki titkos katonai nukleáris tervekre, és a nemzetközi export-ellenőrzési rendszert szorosabbra zárták, így a Siemens konzorcium a kilencvenes évek elején, amikor Irán ismét folytatni akarta az építkezést, immár nem tudott az országba visszatérni. Ezért az évtized közepétől orosz cégek folytatták a búsehri atomerőmű építését; immár csak egy blokkot, amelyet végül – a tervezett 2005 helyett – 2012-ben kapcsoltak rá az iráni elektromos hálózatra.

2002-ben az Egyesült Államok és az Európai Unió terroristalistáján egyaránt szereplő Modzsáhedin-e Khalk nevű ellenzéki szervezet politikai szárnya, az Ellenállás Nemzeti Tanácsa bejelentette, hogy Irán titokban Natanzban és Arakban is nukleáris létesítmények építésén dolgozik. A Natanz környéki hegyekben egy mintegy ötvenezer urándúsító centrifuga befogadására képes létesítmény kialakítása folyt, míg Arakban egy nehévízművet építettek, mely a későbbiekben a tervezett plutónium fűtőanyagú kísérleti reaktor moderátor (lassító) közegének előállítását végezte volna. Az E3 (Nagy-Britannia, Franciaország és Németország) tárgyalásokat kezdett Iránnal a nukleáris program tisztázása, illetve annak megakadályozása érdekében, hogy Irán a nukleáris technológiákat – elsősorban az urándúsítást – elsjátítsa.

3 1970-ben letétbe helyezte a ratifikált szerződést mindhárom letéteményes országnál.

4 A Nemzetközi Atomenergia-ügynökség tevékenységéről, a részleges és teljes körű biztosítékokról bővebben: *International Atomic Energy Agency*; N. Rózsa – Péczeli (szerk.), 2013.

5 Emlékezetes az ún. Irán–Contra-ügy, amikor az Iránnak (közvetítők útján) eladott fegyverek árával a Reagan-kormányzat a nicaraguai kontrákat támogatta.



Az E3 által megkezdett tárgyalásokat a nemzetközi környezet változása jelentősen befolyásolta: egyrészt a 2001. szeptember 11-ét követő, terrorizmus elleni háborúban, az afganisztáni tálibok megbuktatásában, valamint a 2003. évi iraki háborúban szükség volt Irán hallgatóságos együttműködésére. Másrészt, miközben az Egyesült Államok évekig távol tartotta magát az iráni nukleáris tárgyalásoktól, az afganisztáni és az iraki rendszerváltások megerősítették az iráni vezetést abban a hitében, hogy az amerikaiak következő célpontjai ők lesznek. Így, bár a nukleáris tárgyalásoknak voltak pozitív szakaszai (2004-ben Irán átmenetileg felfüggesztette a natanzi és az araki létesítmények építését, és aláírta – bár nem ratifikálta – az atomsorompó-szerződés kiegészítő jegyzőkönyvét), 2006-ra a tárgyalások megakadtak, ezt követően pedig a nyugati hatalmak az ENSZ Biztonsági Tanácsában kezdeményezték az Irán elleni első szankciókat.

A szankciók elsődleges célja az volt, hogy megakadályozzák, hogy Irán elsa-játítsa az urándúsítás technológiáját. Azonban mire a Biztonsági Tanács állandó tagjainak sikerült a legkisebb közös nevezőben megállapodniuk, és az első Irán elleni szankciót kiszabták (2006. december), Mahmúd Ahmadinezsád iráni elnök már bejelentette (áprilisban), hogy immár rendelkeznek a képességgel – jöllehet a mindössze 164 centrifugával, laboratóriumi körülmények között, csupán 3 százalék körüli dúsítottságú szintet értek el. Ezzel azonban – Ahmadinezsád szavai szerint – Irán belépett a nukleáris nemzetek sorába.<sup>6</sup>

Bár az első szankciók viszonylag enyhék voltak, az iráni vezetést maga a tény is sokkolta. Ennek oka az volt, hogy egyrészt Ali Khamenei, az iszlám forradalom legfelső vezetője 2005 őszén egy *fatvát*, azaz a hívőkre nézve kötelező dekrétumot adott ki arról, hogy az Iszlám Köztársaságban „tilos a nukleáris fegyverek előállítás-a, felhalmozása és használata”; másrészt az iráni külpolitika stílusától idegen az a nyilvánosság, „pellengérré állítás”, amit az iráni dossziének a Biztonsági Tanács elé utalása jelentett. 2006 és 2010 között az ENSZ BT hat alkalommal határozott Irán ügyében, ezek közül négyszer szabott ki kötelező szankciókat az országgal szemben.<sup>7</sup> Azonban közülük az utolsó volt az, amely komoly hatást fejtett ki, mivel az iráni szénhidrogénexportot és bankrendszert célozta. A jelentőségét még fokozta, hogy szinte vele egyidejűleg az Egyesült Államok, az Európai Unió és mások is hasonló intézkedéseket<sup>8</sup> léptettek hatályba, ezáltal a szankciók szinte kibogozhatatlan rendszerét hozták létre. Hatásukra ugyanis túlságosan is sokszereplőssé vált a szankciós rezsim, ráadásul a különböző szankciók eltérő – nem nukleáris kérdéseket (pl. az emberi jogok, a politikai szereplők támogatása stb.) is felölelő – elvárásokat fogalmaztak meg Iránnal szemben.

Bár a szankciók komoly hatással voltak Iránra, elsősorban a gazdaságára és lakossága nagy részének az életkörülményeire, az iráni források mindig cáfolták, hogy a bevezetett intézkedések kényszerítették volna az országot a tárgyalóasztalhoz. Irán elszigetelése ugyanis a szankciók ellenére sem lett teljes. A Közel-Keleten

6 Ahmadinezsád meshedi beszéde, 2006. április 11-én. Percy, 2006.

7 A határozatokat, illetve a szankciókat l. pl. *International Atomic Energy Agency*.

8 Council of the European Union, 2012; *BBC*, 2012; N. Rózsa, 2012.

létrejött ún. „ellenállás frontja” Irán mellett Szíriát, a libanoni Hezbollahot és a palesztin Hamászt is magában foglalta, miközben Irán a közvetlen szomszédságában fekvő országokkal (Irakkal, Afganisztánnal, több Perzsa-öböl menti arab országgal) – bár hullámzó mértékben – szintén intenzív politikai és gazdasági kapcsolatokat ápol. A tágabb környezetben Kína és India, illetve a szankciókat kiszabó országok egy része sem tudta magát teljesen függetleníteni az iráni olajexporttól, miközben Irán 2012-től az el nem kötelezett országok csoportjának az elnökségét is betöltötte. Az orosz kapcsolat pedig mindkét ázsiai ország számára kiemelt jelentőségű.

Ugyanakkor a nyugati államok számára is egyre fontosabb lett az Iránnal való – sok szempontból felemás – viszony rendezése. Miközben az Amerikai Egyesült Államok és Irán között 1979 óta nincs diplomáciai kapcsolat, az Európai Unió tagállamainak iráni követségei folyamatosan működnek. (Bár a teheráni brit nagykövetséget nagyjából három évre bezárták, annak oka nem a szankciós politika volt, hanem a tüntetőknek az épület elleni támadása. 2014-ben viszont ismét érkezett brit nagykövet Teheránba, így a követség újra megkezdte a működését.) Továbbá – részben a 2003-as iraki háború, illetve a 2011-es „arab tavasz” következtében – a Közel-Keleten kialakult régi, új vagy kiújult konfliktusok közepette lassan Irán maradt az egyetlen stabil regionális hatalom. Ilyen háttérrel az iráni nukleáris vita, illetve az azzal kapcsolatos nyugati érvelés mind a térségben, mind a nemzetközi közösség egy jelentős, Európán kívüli szegmensében meglehetősen távolinak és kétértelműnek tűnt. Miközben az iráni fél határozottan és folyamatosan a nukleáris programja polgári, békés mivoltát hangoztatta, és a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség soha nem látott mértékű ellenőrzést hajtott végre anélkül, hogy közvetlen bizonyítékot talált volna arra, hogy az ország nukleáris fegyverek gyártására törekszik, az az érvelés, hogy a Nyugat valójában egy „fejlődő” ország műszaki-technológiai haladását kívánja megakadályozni, egyre nagyobb teret nyert. Különösen az iszlám világban, ahol a politikai vezetők és a közvélemény egyaránt nagyon is tisztában voltak azzal, hogy az amerikai álláspont mögött az Izrael biztonsága iránti elkötelezettség (is) húzódik, miközben a zsidó államról – közvetett bizonyítékok alapján – tényként kezelték, hogy nukleáris fegyverekkel rendelkezik.

Az iráni nukleáris tárgyalások érdemben 2012-től zajlanak újra. Az eddigi egyeztetések helyszíne volt már Isztambul, Moszkva, Almaty és ismét Isztambul, majd a Genf melletti Glion, illetve legutóbb Lausanne és Bécs. (A nyugat-európai helyszínek választásának oka, a viszonylagos elvonultság mellett, a szakdiplomácia jelenléte: Genfben a Genfi Leszerelési Értekezlet, Bécsben pedig az ENSZ-szervezetekhez – köztük a Nemzetközi Atomenergia-ügynökséghez – akkreditált állandó delegációk.) A tárgyalási szerkezet önmagában is igen érdekes, hiszen a 2002-ben Iránnal tárgyalásokba bocsátkozó E3-hoz időközben az ENSZ BT-nek több állandó tagja is csatlakozott, és az általuk alkotott formáció (E3+3 vagy P5+1) részeként Németország az iráni nukleáris kérdésben mintegy a Biztonsági Tanács állandó tagjává vált. Ugyanakkor a tárgyalásokat az EU külpolitikai főképviselője vezette/vezeti, aki (még Lady Cathrine Ashton idején) a P5+1 képviselőjében



négyszemközti tárgyalásokat is folytatott iráni kollégájával,<sup>9</sup> illetve (a jelenlegi „külsőügyminiszter”, Federica Mogherini) a tárgyalások végső szakaszában szintén végig jelen volt.<sup>10</sup>

A tárgyalásokat sikerült valóban végig zárt ajtók mögött folytatni, és annak ellenére elmondható, hogy gyakorlatilag semmi sem szivárgott ki, hogy a főbb vitás pontok időről időre nyilvánosságra kerültek. Ennek köszönhetően a felek 2013. november 24-én tető alá hozták az ún. átmeneti megállapodást, melynek célja az volt, hogy előkészítse a végleges, átfogó megállapodást. Az erre előirányzott 6 hónapot előbb egy évre (2014. november 24.), majd további két lépcsőben – először 2015. március 31-re – 2015. június 30-ra tolták ki.

Bár az átfogó megállapodást, sőt az annak érdekében folytatott tárgyalásokat mind az Amerikai Egyesült Államokban (a kongresszus, a szenátus és az izraeli lobbib), mind Iránban (a keményvonalasok) támadták, de a folyamatot egyelőre nem tudták megakasztani. Obamának immár az iráni nukleáris megállapodás az egyetlen lehetősége arra, hogy külpolitikai sikert érjen el, beváltsa a választási ígéreteit, illetve „megszolgálja” a Nobel-békedíjat. Iránban olyan szempontból „egyszerűbb” a képlet, hogy a konzervatívok közép- és igazodási pontja maga Khamenei ajatollah, aki minden fő politikai kérdésben a döntést hozza – így ha ő támogatja a megállapodást, akkor a konzervatívok sem fogják támadni azt. A Haszan Rouháni vezette kormányzat azért tud egyáltalán tárgyalni, mert bírja Khamenei ez irányú támogatását. Abban az esetben viszont, ha Khamenei ajatollah csak látszólag egyezik bele a megállapodásba (azaz formálisan ugyan megkötötték azt), de a háttérben mozgósít ellene, akkor kérdésessé válhat annak jövője. A felek között máig a legnagyobb probléma a bizalom hiánya, de nem segít az sem, hogy Izrael számára az előző iráni elnök, Mahmúd Ahmadinezsád retorikája miatt (is) az arab országok helyett Irán vált a legnagyobb fenyegetéssé.

## MIRŐL KELL MEGÁLLAPODNI, AVAGY MIJE VAN IRÁNNAK?

**A** nukleáris fegyverek előállításának az alapja ugyanaz a technológiasor, mint a nukleáris energiáé: az alapanyag megszerzése (bányászata, előállítása), feldolgozása és átalakítása üzemanyaggá és/vagy fegyverminőségű anyaggá, valamint a keletkező hulladékok kezelése. Ezért ez a technológiasor, melyet összességében nukleáris üzemanyagciklusnak nevezünk, „kettős felhasználású”, azaz mind civil (békés), mind katonai célokra alkalmas. A mai – atommaghasadáson alapuló – nukleáris fegyverek alapanyaga vagy urán, vagy plutónium.<sup>11</sup> Míg az uránnak

<sup>9</sup> L. pl. *BBC News*, 2014.

<sup>10</sup> L. pl. *BBC News*, 2015 a; *BBC News*, 2015 b.

<sup>11</sup> Mára elfogadottá vált az a nézet, hogy a plutónium fűtőanyagként való felhasználása sokkal több problémát jelent, mint amennyi hasznot hoz, viszont fegyveralapanyagként kiválóan alkalmas. Éppen ezért, ha egy állam plutóniumtüzelésű létesítményt tervez vagy épít, azt általában fegyverkezési szándékként értelmezik, így kiemelt figyelmet kap.

a civil és a katonai célra alkalmas, 235-ös tömegszámú izotópja a természetben található uránban 0,7 százalékban jelen van, addig a plutónium reaktorkörnyezetben keletkezik. Ez egyrészt azt jelenti, hogy az U-235 izotóp arányát mind az erőművi, mind a katonai felhasználáshoz meg kell növelni – ezt nevezzük urándúsításnak –, másrészt pedig azt, hogy a plutóniumot a reaktorban keletkező, kiégett fűtőelemekből lehet kinyerni. Az atomerőművek üzemanyagában az U-235 arányát 5 százalék alatt tartják, a kutatóreaktorok üzemanyagánál 20 százalék körüli dúsítás a jellemző, míg fegyverminőségű uránról 90 százalékos dúsításnál (vagy a fölött) beszélünk. Ennek értelmében az urándúsítás folyamata, illetve a kiégett fűtőelemek újrafeldolgozása (reprocesszálása) az a folyamat, amely különösen veszélyesnek számít a fegyverkezés, a nukleáris fegyverek előállítás szempontjából, hiszen ezek során lehet fegyverminőségű anyagot előállítani vagy azokhoz hozzájutni.<sup>12</sup>

Önmagában a teljes nukleáris üzemanyagciklus birtoklása nem jelenti azt, hogy egy ország nukleáris fegyverek előállításán dolgozna: a világnak csak kevés országa rendelkezik ezzel a képességgel. Ezek között vannak az ún. atomhatalmak<sup>13</sup> (az ENSZ BT öt állandó, vétójoggal rendelkező tagja), valamint azok az országok, amelyeket a nemzetközi jog nem ismer el atomhatalomnak, ám nukleáris fegyverek vannak a birtokukban (India, Pakisztán, Izrael és Észak-Korea), továbbá olyan államok is, amelyek nukleáris programjának békés mivoltát senki sem kérdőjelezi meg (pl. Japán). (Itt jegyezzük meg, hogy a világ kétszáz országából mintegy negyvenhárom-negyvennégy rendelkezik egyáltalán valamelyes nukleáris iparral, azaz az üzemanyagciklus egyes elemeivel. Magyarországon a pécsi uránbányákat bezárták, és a tervek ellenére sem nyitották meg újra: a paksi atomerőmű friss üzemanyagát Oroszország szállítja. A kiégett fűtőelemeket 1998-ig fogadta vissza, azóta az atomerőmű közelében felépített, 50 éves élettartamra tervezett átmeneti tárolóba szállítják ki az erőműből a kiégett üzemanyag-kazettákat.)

Irán – részben külső és belső politikai okok miatt – ma már rendelkezik a teljes üzemanyagciklussal.<sup>14</sup> A különböző fázisokhoz tartozó létesítményeket számos helyszínen alakították ki. Az ország több uránbányát is működtet, elsősorban területének középső és déli részén (Szaghand, Gacsin stb.), de további kutatások folynak északon is. Az uránérc átalakításának helyszíne Ardakan és Iszfahán; ez utóbbiban állítják elő az urán-hexafluorid gázt. Ezt kell az urándúsító centrifugákba vezetni. Maga az urándúsítás Natanzban, illetve Komtól északi irányban mintegy 20 kilométerre, egy 90 méter vastagságú sziklatömb alá épített, Fordo nevű kisebb létesítményben zajlik/zajlott. A fűtőelemgyártás szintén Iszfahánban történik, és egy átmeneti nukleáris hulladék tározó működik Anarakban. Irán eddigi egyetlen atomerőművi blokkja Búsehrben, a Perzsa-öböl partján üzemel, de évek óta tervezik egy 360 megawatt teljesítményű atomerőmű felépítését Darkhovinban. A Teheráni Egyetemen működik a már említett kísérleti reaktor. Arakban elkészült,

12 Bővebben I. N. Rózsa – Péczeli (szerk.), 2013.

13 Az atomhatalmiság nemzetközi jogilag elismert definícióját az atomsorompó-szerződés 9. cikke tartalmazza: atomhatalom az az állam, amely „1967. január 1-jét megelőzően nukleáris fegyvert vagy egyéb nukleáris robbanószerkezetet előállított és felrobbantott”.

14 Az iráni létesítményekről bővebben I. NTI, 2015.





és működésbe is helyezték a nehézvízművet, azonban a plutóniumtüzelésű reaktor (IR-40) építését, amit a tervek szerint 2010-ben kellett volna befejezni, felfüggesztették, és a reaktort máig sem helyezték üzembe.

A nukleáris tárgyalások előterében – a teljes üzemanyagciklus minden elemének átfogó ellenőrzése mellett (azaz, hogy hajlandó-e Irán újra hatályba léptetni a kiegészítő jegyzőkönyvet) – az urándúsítás és az épülőben lévő araki plutónium üzemanyagú reaktor állt. Irán és a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség között változatlanul hatályos a teljes körű biztosítéki megállapodás, és az ügynökség ellenőrei annak keretében hajtják végre azokat a helyszíni ellenőrzéseket, amelyek alapján a rendszeres jelentéseik készülnek. Azonban folyamatosan napirenden van az a követelés, hogy Irán ismét írja alá és léptesse hatályba a 2003-ban egyszer aláírt, majd utóbb felmondott jegyzőkönyvet.

Az urándúsítás témaköre több kérdést is felölel: az uráncentrifugák számát és minőségét, a dúsítottság mértékét, a már meglévő dúsított uránkészleteket, stb. Irán mintegy 19.000 felszerelt uráncentrifugával rendelkezik, melyek közül tízezerre tehető a működők száma. Ez utóbbiak az ún. IR-1 típusúak közé tartoznak – akárcsak az egyelőre nem üzemelő centrifugák többsége (nyolcezer). A fennmaradó ezer már a centrifugák egy újabb, hatékonyabb típusához tartoznak (IR-2m), és további típusok vannak a kísérleti fázisban. A centrifugák számának növelésére vonatkozó iráni szándékok évek óta világosak voltak, be is jelentették azokat, és megfeleltek annak a határozott iráni álláspontnak is, hogy hazájuk nukleáris programja kizárólag békés, civil célú. Irán ugyanis maga akar nukleáris fűtőelemeket előállítani a saját céljaira,<sup>15</sup> hogy ne függjön másoktól;<sup>16</sup> ugyanakkor a világpiacra is nukleáris-fűtőanyag-gyártóként kíván kilépni.<sup>17</sup> (A natanzi urándúsítót úgy alakították ki, hogy 50.000 centrifugát legyen képes befogadni, és mára Irán képes a fűtőelemek gyártására is.)

Az urándúsítás mértékét illetően elmondható, hogy a natanzi létesítményben a dúsítottság foka 5 százalék alatt maradt, s az annál jóval kisebb kapacitású Fordóban zajlott annak a 20 százalékos uránnak az előállítása, amely a teheráni reaktor üzemanyaga. Fordó működését azonban Irán a 2013. november 24-i megállapodás értelmében leállította. Ugyanakkor a bezárás helyett a létesítmény kutatási és fejlesztési célokra történő átalakítását javasolta.<sup>18</sup>

15 Iránnak jelenleg három olyan nukleáris létesítménye van, amelynek az üzemeltetéséhez nukleáris fűtőanyagra van szüksége: a búshehi atomerőmű, az araki reaktor (nem működik), illetve a teheráni reaktor. „Mi azt akarjuk előállítani, amire szükségünk van” – mondta Mohamed Dzsavád Zaríf. Porter, 2014.

16 Történelmi tapasztalataik miatt az irániak eleve elutasítják a külföldi dominanciát, a külföldtől való függést, és erről az iráni alkotmány 2. cikke is rendelkezik. Emellett, éppen az urándúsítás kérdésében, Iránnak szintén több évtizedes tapasztalata van a külföldtől való függés negatív hatásaival kapcsolatban, amelyeknek meghatározó szerepük volt abban, hogy Irán önállósra rendezkedett be.

17 *RIA Novosti*, 2007.

18 *Reuters*, 2014 a.

A dúsítotturán-készletekre vonatkozó kérdés megoldására – a november 24-i akciótervvel összhangban – Irán egy konverziós üzem létesítését is előkészítette Iszfahánban (ahol egyébként az UF<sub>6</sub>-konverzió zajlik), hogy az alacsonyán dúsított uránkészleteket oxiddá alakítsák át. (Az oxiddá alakítás a fűtőelemgyártás köztes fázisa. Az urán ebben az alakjában újabb átalakítások nélkül alkalmatlan nukleáris fegyverek előállítására.)<sup>19</sup>

A plutónium üzemanyagú, nehézvízes, IR-40 nevű araki reaktor építése a plutóniumban rejlő proliferációs veszély miatt 2002 óta a nemzetközi figyelem középpontjában állt, különösen addig, amíg a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség ellenőrei nem kaptak belépési engedélyt. Az építkezés nagyon elhúzódott, és a létesítményt máig sem helyezték üzembe.

## A KERETMEGÁLLAPODÁS

A tárgyaló felek által megállapított időpont (2015. március 31.) után, április 2-án jelentette be Federica Mogherini és Mohamed Dzsavád Zaríf egy sajtótájékoztatón, hogy az iráni nukleáris vitát rendező átfogó megállapodás keretét képező egyezség megszületett.<sup>20</sup> A határidő rugalmas kezelése fontos elem volt, mivel az iráni tárgyalók a határidőt is igyekeztek nyomásgyakorló eszközként az álláspontjuk érvényesítésében felhasználni. A keretmegállapodás mindazokat a fő szempontokat tartalmazza, amelyek kellő biztosítékot nyújthatnak arra, hogy Irán a jövőben, még ha akarna se legyen képes nukleáris fegyverek kifejlesztésére és előállítására. A technikai részleteket a feleknek június 30-ig kell kidolgozniuk. Az alku egyik fontos eleme, hogy az átfogó megállapodás csak akkor lép hatályba, ha minden részletről sikerül egyezsége jutni.<sup>21</sup> Barack Obama aznapi beszédében azt hangsúlyozta, hogy jó megállapodás született, amelyben egyrészt minden lehetséges útját (urán és plutónium) elvágják annak, hogy Irán nukleáris fegyvereket fejleszthessen, másrészt pedig nem a bizalomra épül, hanem a példátlan, korábban még sosem látott verifikációra.<sup>22</sup>

Irán huszonöt éven át alkalmazni fogja a kiegészítő jegyzőkönyvet, a nukleáris üzemanyagciklus minden folyamatánál rendszeres és előre be nem jelentett ellenőrzési lehetőséget biztosít a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség ellenőrei számára. Nem épít új urándúsító létesítményt tizenöt évig, az urándúsítás foka nem emelkedik 3,7 százalék fölé. A meglévő, mintegy tízezer kilogramm alacsonyán dúsított uránkészletet a töredékére csökkentik (vagy átalakítják, vagy kiviszik az országból). Fordóban nem folytatnak urándúsítást, helyette egy kutatóközpontot alakítanak ki ott. Az urándúsítás egyedüli helyszíne Natanz lesz, ahol a következő tíz évben csak

19 Reuters, 2014 b.

20 A szakértők arra figyelmeztetnek, hogy a bejelentés szövegét minden tárgyaló fél jóváhagyta, azonban az ún. *factsheet*, mely a konkrétumokat tartalmazza, amerikai összeállítás.

21 L. Obama beszédét: „nothing is agreed until everything is agreed”. *The White House*, 2015.

22 Uo.



első generációs (IR-1) centrifugákat működtetnek majd. A jelenleg használatban lévő, IR-2m típusú centrifugákat a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség ellenőrzése alatt raktározzák, s újabb típusokat (IR-2, IR-4, IR-5, IR-6 és IR-8) szintén tíz évig nem használnak. A mostani dúsító kapacitást mintegy kétharmadával csökkentik, 6.104 darabra (a jelenlegi 19.000-ról), és – a fentiek értelmében – ezek mindegyike IR-1 típusú lesz.

Irán hatályba lépteti a Nemzetközi Atomenergia-ügynökséggel kötött biztosítéki megállapodásoknak az elmúlt évtizedekben sokat vitatott ún. 3.1 kiegészítését, amely arról szól, hogy az eredeti szövegben vállalt – az üzembe helyezés előtt legalább 180 nappal történő – előzetes információnyújtási kötelezettség helyett az érintett félnek a tervezés megkezdésekor tájékoztatást kell adnia a tervezett új létesítményekről.

Irán a P5+1 által megadott módon újratervezi az araki létesítményt, egyidejűleg a jelenlegi reaktormagot eltávolítják és megsemmisítik. Nem fejlesztenek újrafeldolgozó képességet és nem építenek újabb nehésvízművet tizenöt évig.

Cserébe az iráni nukleáris programmal kapcsolatban kirótt valamennyi ENSZ-szankciót és európai uniós nonproliférációs intézkedést feloldják, az amerikaiakat pedig a vállalások teljesítésének megfelelően. Irán megkapja (megveheti) mindazt a nukleáris fűtőanyagot, amire csak szüksége van nukleáris létesítményeinek a működtetéséhez, sőt a nemzetközi közösség a békés célú kutatások és fejlesztések terén együtt is működik az országgal.

## HOGYAN TOVÁBB?

**A** keretmegállapodás aláírását követően a tárgyalások tovább folytatódnak, hiszen egyrészt a pontos technikai részletek kidolgozása még hátravan, és az átfogó megállapodást – mint Obama is megjegyezte – még nem írták alá. Másrészt továbbra is várható, hogy az egyezség ellenzőit nem sikerül meggyőzni.

A közvetlenül érintettek részéről tapasztalt első reakciók nagyon pozitívak voltak. Iránban egyenesen népnánpély kezdődött, a hazaérkező külügyminisztert ünneplő tömeg fogadta.<sup>23</sup> A nemzetközi közösség nevében Ban Ki Mun ENSZ-főtitkár is úgy üdvözölte a megállapodást, mint ami hozzájárul a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához.<sup>24</sup>

A megállapodás eddigi legfőbb ellenzői az Egyesült Államok törvényhozása (a kongresszus és a szenátus), Izrael és Szaúd-Arábia volt. A legfőbb érvük az, hogy nincsenek meggyőződve arról, hogy bármiféle megegyezés kellő garanciát jelent arra, hogy Irán valóban nem lesz képes nukleáris fegyvereket előállítani és azokkal a közvetlen szomszédságot (Szaúd-Arábiát és a Perzsa-öböl arab államait), valamint a tágabb térséget (Izraelt) fenyegetni. Éppen ezért a nukleáris keretmegállapodás

<sup>23</sup> Press TV, 2015.

<sup>24</sup> UN News Centre, 2015.

bejelentése kapcsán mondott beszédében Barack Obama őket is megszólította. Izraelnek – a személyes ellentétek elismerése mellett – további együttműködést és a védelmi elkötelezettség megerősítését ígérte. Szaúd-Arábiát és az öböl arab államait az amerikai biztonsági védőernyő lehetséges kiterjesztésével kapcsolatos tárgyalásokra hívta.<sup>25</sup> Izrael és Szaúd-Arábia meggyőzésében azonban nem csak a katonai védelem fog szerepet játszani. Ismert, hogy mindkét állam a stratégiai pozícióját és az amerikai szövetségesi státuszát is fenyegetve látja az egyre közelebbinek tűnő amerikai–iráni kiegyezés miatt, még akkor is, ha nem valószínű, hogy az Egyesült Államok és Irán hirtelen szövetségessé válnának. Azonban az elmúlt évtizedekben – részben az amerikai közel-keleti politika egyes lépései miatt – Irán regionális hatalommá vált, s egyre erőteljesebben képviseli a saját érdekeit a térség azon konfliktusaiban, amelyek Irán nélkül megoldhatatlanná váltak/válnak (Irak, Szíria) vagy amelyekben a közös érdekek alapján együttműködhetnek (az Iszlám Állam).

Egyidejűleg Obama arra figyelmeztette a kongresszust, hogy ha az szakértői vélemény és értelmes alternatíva nélkül „megöli a megállapodást”, akkor a közvélemény, a világ vezető hatalmai és a legfontosabb szövetségesek – akik részt vettek a tárgyalásokban és támogatják a megegyezést – az Amerikai Egyesült Államokat fogják vádolni a kudarcért. Ez pedig a nemzetközi egyetértés és a szankciós rezsim felbomlásához vezetne, anélkül hogy a konfliktus rendeződött volna. Ezért Obama telefonon beszélt John Boehnerrel, a kongresszus republikánus elnökével (aki a Fehér Ház megkerülésével hívta meg Benjámín Netanjáhu izraeli miniszterelnököt, hogy mondjon beszédet az amerikai törvényhozás egyesített házai előtt),<sup>26</sup> továbbá a kongresszus demokrata vezetőjével, Nancy Pelosival, a republikánus szenátusi többség vezetőjével, Mitch McConnell-lal és a szenátus demokrata csoportjának vezetőjével, Harry Reiddel,<sup>27</sup> hogy meggyőzze őket a keretmegállapodás támogatásáról.

Bár a szakértők véleménye eltér a tekintetben, hogy az iráni legfőbb vezető, Ali Khamenei ajatollah valóban támogatja-e a keretmegállapodást, hiszen ő maga eddig nem szólalt meg, újévi beszédében a következő évet „az adminisztráció és az emberek teljes együttműködése évének” nevezte, amelyben „az állami adminisztráció a nép szolgálatában áll, és munkaadója a nép”.<sup>28</sup> Az újév napján Meshedben mondott beszédében arról szólt, hogy a népnek támogatnia kell a tisztviselőket, különösen a végrehajtó hatalom tisztviselőit, annak ellenére, hogy természetes, ha vannak, akik a kormány politikáját kritizálják. (Az Iszlám Köztársaságban az elnök a végrehajtó hatalom feje.) Ennek a kritikának azonban ésszerű keretek között kell maradnia, és nem szabad a közvéleményben bizalmatlanságot kelteni a tisztviselőkkel

25 *The White House*, 2015.

26 Uo.

27 *Reuters*, 2015.

28 Lásd Khamenei honlapját: *The Center for Preserving and Publishing the Works of Grand Ayatollah Sayyid Ali Khamenei*, 2015 a.



szemben.<sup>29</sup> A teheráni „pénteki imavezető”, Emámi Kásáni ajatollah szerint a megállapodás „győzelem az Iszlám Köztársaság számára”, melyet a „szerény és bölcs” tárgyalódelegáció „a legfőbb vezető tanácsait követve tudott elérni”, ezért „gratulálnunk kell az elnöknek és Zaríf úrnak”.<sup>30</sup> Mindezek alapján úgy tűnik, Khamenei ajatollah támogatja a keretmegállapodást, és Rouháni elnök, valamint a Zaríf vezette tárgyalódelegáció megkapta a felhatalmazást a részletek kidolgozására.

## KONKLÚZIÓ

Az iráni nukleáris keretmegállapodás a jelentősége ellenére egyelőre csak egy újabb lépés a június végéig kidolgozandó átfogó megállapodás felé. Az ENSZ kötelező szankcióinak, valamint az Egyesült Államok, az Európai Unió és más államok egyoldalú szankcióinak a bonyolult rendszerében – melyben nagyon különböző okok játszottak szerepet (a nukleáris program mellett pl. az emberi jogok gyakorlata Iránban) – az amerikai–iráni viszony a meghatározó. Bár az iráni iszlám forradalom óta mindkét oldalról voltak óvatos kezdeményezések a kapcsolatok javítására, azok sosem voltak összhangban.<sup>31</sup> A közel-keleti törékeny hatalmi egyensúly megbomlása azonban – különösen a 2003-as iraki háború óta – egyre több kérdésben teszi megkerülhetlenné a két állam legalább hallgatólagos együttműködését, még akkor is, ha más kérdésekben szemben állnak egymással. Ez viszont azzal fenyegeti az Amerikai Egyesült Államok régi szövetségeseit, Izraelt és Szaúd-Arábiát, hogy veszítenek relatív fontosságukból. Az átalakuló Közel-Keleten egy ez idáig nemzetközi szankciókkal (részben) elszigetelt, ám regionális hatalommá vált Irán komoly kihívást jelent a térség többi hatalma számára. Mégis, ahogy egyre több fegyveres konfliktus tör ki a térségben, valamiféle *status quo* kialakítása elkerülhetetlen lesz közöttük.

## IRODALOMJEGYZÉK

- Balogh István (2013) *The Theory of „Strategic Blowback”: US Strategy Towards Iran 1993–2010*. PhD-értekezés. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem.
- BBC (2012) EU Iran Sanctions: Ministers Adopt Iran Oil Imports Ban. [Online] Január 23. <http://www.bbc.com/news/world-europe-16674660>.
- BBC News (2014) Iran Tells EU's Ashton Nuclear Deal Possible „in Months”. [Online] Március 9. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26500572>.

29 *The Center for Preserving and Publishing the Works of Grand Ayatollah Sayyid Ali Khamenei*, 2015 b.

30 Peterson, 2015.

31 Bővebben I. Balogh, 2013.

- BBC News (2015 a) A Sense of History as Iran Nuclear Talks Go to the Wire. [Online] Március 30. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-32121867>.
- BBC News (2015 b) Iran Nuclear Talks: „Framework” Deal Agreed. [Online] Április 3. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-32166814>.
- Council of the European Union (2012) Council Conclusions on Iran. *European Council – Council of the European Union*. [Online] Január 25. [http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms\\_data/docs/pressdata/en/foraff/127446.pdf](http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/foraff/127446.pdf).
- International Atomic Energy Agency. [Online] <http://iaea.org>.
- N. Rózsa Erzsébet – Péczeli Anna (szerk.) (2013) *Egy békésebb világ eszközei. Fegyverzet-ellenőrzés, leszerelés, non-prolifерáció*. Budapest: Osiris.
- N. Rózsa Erzsébet (2014) Iráni nukleáris tárgyalások – meghosszabbítva. *MKI-elemzések*. [Online] Július 21. <http://kki.gov.hu/download/9/5a/b0000/nrozs0720.pdf>.
- N. Rózsa, Erzsébet (2012) The Iranian Nuclear Issue. *IJSS*. [Online] Február 4. <http://www.ijss.org/en/events/eu%20conference/sections/eu-conference-2012-7b70/fourth-plenary-session-aae4/erzsbt-n-rzsa-b082>. (EU Non-Proliferation and Disarmament Conference 2012, Fourth Plenary Session.)
- NTI (2015) [Online] Április. <http://www.nti.org/country-profiles/iran/facilities/>.
- Percy, Karen (2006) Iran Condemned over Nuclear Advances. *ABC*. [Online] Április 12. <http://www.abc.net.au/worldtoday/content/2006/s1614581.htm>.
- Peterson, Scott (2015) Nuclear Deal: From Iran’s Pulpits, a Sign Rouhani Has Support from on High. *Christian Science Monitor*. [Online] Április 3. <http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2015/0403/Nuclear-deal-From-Iran-s-pulpits-a-sign-Rouhani-has-support-from-on-high>.
- Porter, Gareth (2014) Zarif and Kerry Signal Momentum on Nuclear Pact. *Inter Press Service*. [Online] Július 17. <http://www.ipsnews.net/2014/07/zarif-and-kerry-signal-momentum-on-nuclear-pact/>.
- Press TV (2015) Zarif Gets Hero’s Welcome upon Return to Iran. [Online] Április 3. <http://www.presstv.ir/Detail/2015/04/03/404498/Zarif-gets-hero-welcome-upon-return-to-Iran>.
- Reuters (2014 a) Iran Says Offers Ways to Ease Impasse over Underground Nuclear Plant. [Online] Július 9. <http://www.reuters.com/article/2014/07/09/us-iran-nuclear-fordow-idUSKBN0FE1W820140709>.
- Reuters (2014 b) Iran Preparing to Start Plant Needed for Interim Nuclear Deal: Sources. [Online] Július 11. <http://www.reuters.com/article/2014/07/11/us-iran-nuclear-plant-idUSKBN0FG1D620140711>.
- Reuters (2015) Obama Presses Case for Iran Nuclear Deal in Weekly Address [Online] Április 4. <http://uk.reuters.com/article/2015/04/04/uk-iran-nuclear-obama-idUKKBN0MV08320150404?feedType=RSS&feedName=worldNews>.
- RIA Novosti (2007) Tehran Resolved to Export Nuclear Fuel – Ahmadinejad. [Online] Május 25. <http://en.ria.ru/world/20070525/66087315.html>.
- The Center for Preserving and Publishing the Works of Grand Ayatollah Sayyid Ali Khamenei* (2015 a) Supreme Leader’s Norouz Message 1394. [Online] Március 20. [http://english.khamenei.ir//index.php?option=com\\_content&task=view&id=2024&Itemid=16](http://english.khamenei.ir//index.php?option=com_content&task=view&id=2024&Itemid=16).
- The Center for Preserving and Publishing the Works of Grand Ayatollah Sayyid Ali Khamenei* (2015 b) Supreme Leader’s Speech at the Holy Shrine of Imam Ridha (a.s.). [Online] Március 21. [http://english.khamenei.ir//index.php?option=com\\_content&task=view&id=2025&Itemid=4](http://english.khamenei.ir//index.php?option=com_content&task=view&id=2025&Itemid=4).



*The White House* (2015) Statement by the President on Framework to Prevent Iran from Obtaining a Nuclear Weapon. [Online] Április 2. <https://www.whitehouse.gov/photos-and-video/video/2013/11/24/president-obama-makes-statement-iran#transcript>.

*UN News Centre* (2015) UN Chief Welcomes Accord on Iran's Nuclear Programme. [Online] Április 2. [http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=50493&Cr=iran&Cr1=#.VR\\_TC\\_mUdu4](http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=50493&Cr=iran&Cr1=#.VR_TC_mUdu4).